

Cmentarz żydowski w Miłówcze

Cmentarz żydowski w Miłówcze

Niniejsze opracowanie powstało w ramach projektu „**Szlak miejsc pamięci i zabytków w sołectwie Miłowka**”
i wydane ze środków funduszu sołectw w 2012 roku.

POŁOŻENIE I OPIS

Cmentarz żydowski w Milówce jest zlokalizowany przy ul. Kwiaty Polskie, przecznicy odchodzącej w lewo od ul. Grunwaldzkiej, tuż za mostem na Sole. Nekropolia powstała prawdopodobnie w 1891 r. Ostatni znany pochówek miał miejsce w 1939 r.

Po 1939 r. obiekt uległ znacznemu zniszczeniu. Wiele macew zostało uszkodzonych podczas II wojny światowej, m. in. ze względu na przebiegającą tam linię okopów. Po zakończeniu działań wojennych brak nawet podstawowego zabezpieczenia (w tym ogrodzenia) powodował, że cmentarz nadal ulegał dewastacji, nierzadkie były przypadki kradzieży płyt nagrobnych.

Cmentarz zajmuje działkę w kształcie prostokąta o powierzchni około 0,5 hektara, otoczoną murem z otynkowanej cegły. Do dziś przetrwało około stu całych i około dwudziestu rozbitych nagrobków, wykonanych z lastriko, granitu, wapienia i piaskowca; z epitafiami w językach: hebrajskim, niemieckim, jidysz oraz polskim. Najstarsza zachowana macewa upamiętnia Sarę Brechner, zmarłą w 1892 r.

HISTORIA I WKŁAD LUDNOŚCI ŻYDOWSKIEJ W ROZWÓJ REGIONU

Rozwój Milówki pod koniec XIX w, i nasilone osadnictwo żydowskie w tej miejscowości, jest związane z otwarciem w 1884 r. linii kolejowej Żywiec – Zwardoń, a pierwsze wzmianki o miejscowych Żydach pochodzą z drugiej połowy XIX wieku. Źródłem jest protokół założycielskiego posiedzenia Wydziału Straży Ogniowej Ochotniczej, datowany na dwudziestego siódmego sierpnia 1889 r. wymienione są w nim dwa nazwiska miejscowych kupców żydowskich: Zygmunta Silbersteina, pełniącego funkcję zastępcy naczelnika Straży i Samuela Silbersteina, sprawującego funkcję skarbnika.

Piętnastego czerwca 1894 r. została w Milówce zatwierdzona Izraelicka Gmina Wyznaniowa, która obejmowała okręg: Milówki, Rajczy, Ujsół, Rycerki, Soli, Nielewki, Szarego, Ciśca, Kamesznicy, Żabnicy. Funkcję rabinacką pełnił w niej asesor Aron Schauzer. Był on zastępcą rabina Bau'a. (wykształconego w Krakowie i Wiedniu, od 1911 do 1933 roku nauczyciela w Żywieckim Gimnazjum im. M. Kopernika). Oprócz przełożonego i jego zastępcy, nad prawidłowym funkcjonowaniem gminy czuwał sześciuosobowy organ zwany zwierzchnością wyznaniową. Przy gminach wyznaniowych powstawały szkoły, najpierw 3 klasowe (utrzymywane z funduszy prywatnych). Gdy budżety Gminy Wyznaniowej, wzrosły, szkoły zwiększyły liczbę klas do pięciu oraz otrzymały koncesję Starostwa Żywieckiego, ale bez prawa szkoły powszechnej. Do szkoły w Milówce uczęszczało sto dwadzieścia pięć dzieci z Milówki i okolic (Kamesznicy i Ujsół),

Spółeczność żydowska organizowała się w stowarzyszenia lokalne, regionalne i o ponadregionalnym zasięgu. Najstarszym stowarzyszeniem było „Stowarzyszenie Kupców” w Milówce, które powstało w 1886r. jego celem było między innymi: prowa-

dzenie ścisłej ewidencji, potwierdzanie świadectw nauki i wystawienia świadectw wyzwolenia, czyli świadectw czeladniczych, opieka nad chorymi, utworzenie sądu rozjemczego dla załatwienia sporów. Do końca XIX wieku Żydzi posiadali już nie tylko własny cmentarz, ale też rytualną ubojnię bydła i drobiu, a także synagogę.

Bożnica mieściła się w pobliżu mostu na Sole, przy dzisiejszej ul. Grunwaldzkiej; była murowana i posiadała na piętrze część wydzieloną dla kobiet.

W okresie międzywojennym w Milówce mieszkało około dwustu czterdziestu osób wyznania mojżeszowego, co stanowiło niecałe dziesięć procent mieszkańców Milówki. Żydzi byli dobrze zasymilowani z miejscową ludnością, co jednak nie ustrzegło ich przed antysemickimi zajściami. Między innymi w 1938 r. doszło do dewastacji sklepów należących do Żydów i kradzieży ich mienia.

W okresie okupacji hitlerowskiej zdewastowano kirkut, obok którego przebiegały okopy, zniszczono synagogę, a sama ludność została poddana planowej eksterminacji. Żydzi zostali wywiezieni do getta na terenie Śląska, a następnie do KL Auschwitz-Birkenau. Władze nazistowskie III Rzeszy na początku 1940 r. opracowały w stosunku do podbitej Polski plan „Generalplan Ost”. Na Górnym Śląsku początkowo planowano wysiedlenie wszystkich Żydów do Generalnej Guberni, jednak po odmowie tamtejszych władz, zde-

cydowano się na utworzenie getta. Na początku 1940r. największe getta utworzono w Będzinie i Sosnowcu. W rzeczywistości były to „rezerwy siły roboczej”, dostarczanej do obozów pracy przymusowej na terenie całego Śląska. Wsiedlono wówczas wszystkich Żydów z Milówki i deportowano ich do getta utworzonych na Górnym Śląsku. Od października 1940 r. przymusową pracę śląskich Żydów organizował Specjalny Pełnomocnik Reichsführera SS i Szef Niemieckiej Policji d/s Zatrudniania Obcych Narodowości na Górnym Śląsku, Albrecht Schmelt. Po wojnie do Milówki nie powrócił na stałe ani jeden Żyd.

W latach pięćdziesiątych z inicjatywy i częściowo z funduszy nieżyjącego już p. Saltona, syna Bernarda Salomona, który wyemigrował z Milówki do Stanów Zjednoczonych, rozpoczęto prace porządkowe na terenie nekropolii. Poustawiano ponownie macewy, nie stoją one jednak na swoim pierwotnym miejscu. W centralnej części nekropolii

wzniesiono granitowy pomnik z napisem: „Pamięci Żydów Milówki, Rajczy, Kamesznicy, Bł. P. Bernarda Salomona, Obywatela Milówki Syn”.

PODSUMOWANIE

Żydzi z Milówki stanowili około 8% z, około 2,5 tys. mieszkańców. Byli to w większości osoby dobrze wykształceni - lekarze (Rosenvelt, Erna Silberteina), adwokaci (Clare Salamon, Szeiter). Warto zaznaczyć, że aż do dwudziestolecia międzywojennego dziewięćdziesiąt procent handlu i część rzemiosła skupiały się

w rękach żydowskich mieszkańców Milówki. Prowadzili oni ponadto karczmy (m.in. Kaufman, Goldberg, Faber, Wulkan), które w owym czasie pełniły funkcję ośrodków życia towarzyskiego i społecznego.

Poprzez swoją aktywność i pracowitość, Żydzi przyczynili się w znacznej mierze do rozwoju gospodarczego, choćby przez tworzenie nowych miejsc pracy oraz inwestycje, jakie przeprowadzali na tym terenie. Kontakty handlowe w całym kraju oraz rozwój ekonomiczny mniejszości żydowskiej przyczynił się do rozwoju przemysłu drzewnego, skórzanego czy papierniczego, oraz do zaistnienia powiatu żywieckiego, jako miejsca wypoczynku wielu turystów. Wzrost ekonomiczny ludności żydowskiej oddziaływał na wygląd architektoniczny miejscowości, które zajmowali. Do dzisiaj łatwo wskazać obiekty należące niegdyś do Żydów, w których się lokalne użytkowe – sklepy czy biura. Ich układ i rozmieszczenie nadal wpływa na urbanistykę i i układ przestrzenny Milówki.

ŹRÓDŁA I CIEKAWY LINKI

<http://kirkuty.xip.pl/milowka.htm>

<http://milowka.info/index.php?d=4&id=24>

<http://www.nsik.com.pl/archiwum/106/a20.html>

<http://www.jewishmuseum.org.pl/>

W folderze wykorzystano teksty, m. in. **Małgorzaty Frąckowiak** i zdjęcia **Magdy Płoszaj** zamieszczone na podanych powyżej stronach internetowych. Składamy również podziękowania dla p. **Krzysztofa Bielawskiego** z Muzeum Historii Żydów Polskich, za pomoc edytorską i udostępnienie materiałów.

Zapraszając do zwiedzania obiektu informujemy, że klucz do bramy cmentarza znajduje się biurze Gminnego Ośrodka Kultury w Milówce ul. Dworcowa 1.

Ze względu na szacunek dla zmarłych i rangi obiektu, podczas zwiedzania cmentarza mężczyźni proszeni są o nakrycie głowy.

